

درس سیزدهم: ایران از سقوط صفویه تا پایان حکومت زندیه

دوران سلطنت نادرشاه

نادر از افراد ایل افشار بود او دوران جوانی خود را در خدمت حاکم ایبورد گذرانیده بود هنگامی که تهماسب، شاهزاده صفوی از نادر درخواست کمک کرد، به همراه سپاهیان خود به خدمت وی درآمد.

مهم ترین رویدادهای زندگی نادر در این مرحله عبارت است از:

- ۱ از میان برداشتن فتحعلی خان رئیس ایل قاجار و رسیدن به مقام فرماندهی سپاه تهماسب دوم
- ۲ شکست دادن اشرف افغان و پراکنده کردن نیروهای او
- ۳ پس گرفتن سرزمین های اشغالی ایران از روسیه و عثمانی

شروط نادر برای پادشاهی در شورای مغان:

۱- موروثی بودن پادشاهی در خاندان خویش

۲- عدم حمایت بزرگان و قبایل از خاندان صفویه

وی با پیروزی بر هندیان در نبرد کرنال، شهر دهلی را تسخیر و با جواهرات و غنایم فراوان به ایران بازگشت. شاه افشار غنائم هند را در منطقه کلات خراسان، ذخیره می کرد. بنیانگذار سلسله افشار با توطئه برادرزاده و چند تن از سرداران خویش به قتل رسید.

نادر قصد داشت تا زمینه رشد تجارت را در ایران فراهم کند. حتی می خواست بوشهر را به مرکز نیروی دریایی ایران تبدیل کند.

حکمرانی کریم خان زند

کریم خان یکی از افراد ایل زند بود که شیراز را پایتخت خود قرار داده بود.

اقدامات کریم خان برای بهبود شرایط اقتصادی و برقراری امنیت سیاسی و آرامش اجتماعی:

۱- سرکوب مدعیان و رقیبان داخلی

۲- ساختن اماکن تفریحی و مذهبی مانند باغ دلگشا، حمام وکیل، بازار و مسجد وکیل

۳- تلاش برای بهبود تجارت خارجی از طریق بنادر خلیج فارس

۴- نظارت بر بازار و برقراری ثبات در قیمت کالاهای مورد نیاز مردم

۵- احترام به عالمان دینی و هنرمندان

انقضای سلسله زندیه

بروز جدال و ستیز میان بازماندگان کریم خان، بر سر قدرت، توان نظامی و اقتصادی حکومت زندیه را کاهش داد و زمینه را برای قدرت یابی آقامحمد خان قاجار در نواحی شمالی ایران فراهم آورد. لطفعلی خان به سبب جوانی و کم تجربگی، دوستان و اطرافیان خود را رنجیده خاطر کرد. همین امر، سبب رویگردانی بزرگان شیراز از جمله حاج ابراهیم خان کلانتر از وی شد که به آقا محمدخان پیوستند لطفعلی خان، ابتدا به کرمان و سپس بم گریخت و در آنجا کشته شد با مرگ وی دوره فرمانروایی زندیه به پایان رسید.

اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران افشاریه و زندیه:

بی مهری نادرشاه نسبت به عالمان شیعه و هنرمندان، باعث مهاجرت گسترده آنان به عتبات عالیات و هند، و در نتیجه رکود فعالیت های علمی و فرهنگی شد. بر اثر حمایت و تشویق کریم خان، گروهی از عالمان و هنرمندان مهاجر، به ایران بازگشتند و شهرهای شیراز و اصفهان بار دیگر کانون علم و ادب و هنر شدند.

روابط خارجی ایران در عصر افشاریه و زندیه

روس ها که بعد از سقوط صفویه بخش هایی از شمال ایران را تصرف کرده بودند، با ملاحظه شجاعت و قدرت نظامی نادر و سپاهیان، از مناطق اشغالی عقب نشستند و تلاش کردند روابط دوستانه ای با ایران برقرار کنند.

مناسبات نادر با عثمانی آمیزه ای از جنگ و مذاکره بود. سپاهیان تحت امر نادر، ارتش عثمانی را از مناطق وسیعی از سرزمین های اشغالی ایران عقب راندند، اما تلاش های نظامی و سیاسی نادر برای رفع اختلافات مذهبی با عثمانی و بازگرداندن عتبات عالیات به قلمرو ایران، نتیجه چندانی نداشت.

روابط ایران و عثمانی در دوران زندیه نیز چندان دوستانه نبود و هنگامی که کریم خان زند بصره را تصرف کرد، مناسبات دو طرف خصمانه شد.

دلایل علاقه مندی کریم خان زند به برقراری رابطه با کشورهای اروپایی :

۱- استفاده از نیروی دریایی آنها برای مقابله با شورش میرمهنای بندر ریگی و اعراب بنی کعب در خلیج فارس

۲- علاقه به توسعه اقتصادی و رونق تجارت

او با انگلیسی ها رابطه برقرار کرد و به آنان اجازه داد پایگاه تجاری خود را در بوشهر تأسیس کنند. تعلل و ناکامی انگلیسی ها در سرکوب شورش میرمهنای و تردیدی که کریم خان زند نسبت به انگیزه و اهداف آنان پیدا کرده بود، سبب شد که نه تنها با تأسیس دفاتر تجاری انگلیسی ها در دیگر شهرهای ایران مخالفت کند، بلکه نمایندگی آنها را در بوشهر نیز تعطیل کرد.